

Anvendelse av subsidiær frihetsstraff¹⁾.

Av Direktør for Oslo Kretsfengsel KNUF LÖKEN.

Anvendelse av subsidiær frihetsstraff kan synes å være et kriminalpolitisk spørsmål av mindre betydning, fordi det fortrinnsvis vedkommer den mindre kriminalitet, bagatellforseelsene, og derfor ikke har samme interesse som samfunnets forsvarstiltak og behandlingsmidler overfor farligere og grovere kriminalitet, drap, ran, sedelighetsforbrytelser o. s. v.

Men tas det hensyn til det store antall enkelttilfeller som forekommer hvert år og til det antall dager frihetsberøvelse som her brukes, vil en forstå hvilken betydning spørsmålet om subsidiær frihetsstraff har.

Antallet av bøtestraffer, og til hver bøtestraff hører en subsidiær frihetsstraff, utgjorde i årene 1948, 1949 og 1950 henholdsvis ca. 50.000, ca. 44.000 og ca. 40.000. I de samme år ble utholdt frihetsberøvelse i 78.300 dager, 91.900 dager og 91.000 dager for bøter.

Bøtestraffen har i vår rett vært anvendt til alle tider, men den subsidiære frihetsstraff for bøter er først tatt i bruk for ca. 200 år siden og senere enn frihetsstraffen kjennes som direkte idømt straff.

Christian den V's lovbok kjente ikke subsidiær frihetsstraff, men hadde i samme straffebud bøtestraff for bemidlede og fengselsstraff „om til annen straff ikke er formue.“

Christian den VI innførte ved forordning av 6. desember 1743 subsidiær frihetsstraff for bøter idet han samtidig beklaget seg over „at almuens så godt som uten undseelse synder, stolende på deres slette vilkår, som forsikre dem at intet ble foretatt.“

Subsidiær frihetsstraff fulgte med over i kriminalloven av 1842 og omsetning av bøter til frihetsstraff skjedde som før etter beslutning av øvrigheten og etter en bestemt i loven fastsatt tariff.

I forarbeidene til straffeloven av 1902 er den subsidiære frihetsstraff behandlet flere ganger. Bemerkelsesverdig er et forslag av Bernhard Getz i lovutkast av 1887 om at det i dommen kan gis den dømte valget mellom å utrede bøtene eller å underkaste seg fengselsstraffen.

Det er ganske tydelig hvordan man opp til nå har sett på den subsidiære frihetsstraff som en *forvandlingsstraff* eller en erstatningsstraff for bøter.

Men senere i forarbeidene kommer det inn et annet syn på bøtestraffen og den subsidiære frihetsstraff, og i sitt utkast av 1893 uttaler Getz i forbinnelse med nødvendigheten av at botens stør-

¹⁾ Foredrag i Norsk Kriminalistforening 5. mai 1954.

relse blir riktig fastsatt: „Det er jo dog bøtestraffens hensikt å være en pengestraff og ikke en frihetsstraff og den skal ikke brukes som en omvei til hin (fengselsstraffen) ved at det ilegges bøter som ikke maktes betalt.“ Getz uttaler også: „Det er lovens tanke at den dømte som regel skal kunne betale og å gi ham i den fengselsstraff, som ellers venter ham, en kraftig oppfordring der-til.“

Her er kommet inn et syn på den subsidiære frihetsstraff som også et *tvangsmiddel* til å fremskaffe betaling av den ilagte pengebot.

Straffelovskommisjonens flertall hadde i sitt forslag og regjeringen hadde i sin proposisjon tatt med en bestemmelse om at pengebotens størrelse skulde fastsettes etter botlagtes dagsinn- tekt over et tidsrom fra $\frac{1}{2}$ dag til 3 mndr., samtidig med at det i dommen ble fastsatt en fengselsstraff fra 1 dag til 3 mndr. såfremt boten ikke ble erlagt.

Under Stortingets behandling av straffeloven ble tatt ut bestem- melsen om hvordan botens størrelse skulle fastsettes fordi Stor- tinget fant den oppstillede skala altfor tvungen og lite brukbar overfor „vagabonder og omvankende geseller.“

Om hvilke hensyn skal tas ved fastsettelsen av den subsidiære fengselsstraff sier lovteksten selv intet.

I strafferettsteorien har senere de 2 lærebokforfattere profes- sorene *Hagerup* og *Skeie* fremholdt hvert sitt syn på den subsi- diære frihetsstraffs karakter.

Professor *Hagerup* gir anvisning på at dommeren ved fastset- telsen av den subsidiære straff har „vesentlig å se hen til hvilken fengselsstraff han vilde finne passende for den konkrete straff- bare handling hvorom det er tale.“

Professor *Skeie* polemiserer mot dette og hevder at „den sub- sidiaire fengselsstraff er i prinsippet et tvangsmiddel“ og trekker frem som eksempel at „Det kan i ett tilfelle være nok å true med én dags fengsel, selv om boten er f. eks. kr. 300.—, mens det i et annet tilfelle er nødvendig å sette fengselsstraffen til 30 dager uaktet boten bare er kr. 5.—.“

For en mere praktisk enn teoretisk anlagt mann vil det være riktig å si at det er begge disse teorier om den subsidiære fri- hetsstraffs karakter, som det må tas hensyn til ved fastsettelsen av den subsidiære frihetsstraffs størrelse, alt etter hva som er mest naturlig og rimelig i det enkelte tilfelle. Man må her som så ofte ellers i strafferetten og særlig i straffullbyrdelsen gå kom- promissets vei for å få mest mulig brukbare og samtidig rettfer- dige løsninger.

Dette kom allerede frem i Justisdepartementets rundskriv av 27. oktober 1904, om den nye straffelovs ikrafttreden. Her uttaler departementet: „Det er lovens forutsetning at bøter regelmessig

blir betalte og at den eventuelle frihetsstraff, — under tilbørlig hensyn til den konkrete straffbare handling — fastsettes således at den inneholder en effektiv spore til å betale boten.“

Departementet gir her uttrykk for at den subsidiære frihetsstraff både er: forvandlingsstraffen — fastsettes under tilbørlig hensyn til den konkrete straffbare handling, og tvangsmidlet — skal inneholde en effektiv spore til å betale boten.

Straffelovens forutsetning om at bøter i sin alminnelighet også blir betalt, har i alle år ikke holdt stikk. Subsidiære frihetsstraffer er utholdt i stor utstrekning og er blitt en forvandlingsstraff, hva enten det har vært forvandlingstanken som har ligget til grunn for utmålingen eller det har vært tanken på tvangsmidlet som har ligget til grunn for fastsettelsen. Dette har gjort størrelsen av den frihetsstraff som må utholdes høyst vilkårlig for den det har gått ut over.

De lite tilfredsstillende forhold med de mange fullbyrdede subsidiære fengselsstraffer har ledet til at spørsmålet om dem har vært oppe til behandling flere ganger i dette århundrede både i vårt land og i våre naboland, og det er løst på forskjellig måte.

Her hjemme tok Fengselsreformkomiteen av 1927 spørsmålet opp og komiteens medlem fengselsdirektør *Segelcke Trap* foreslo i en betenkning av september 1927 som med de 2 øvrige medlemmer, ekspedisjonssjef *Arne Omsted* og direktør *Hartvig Nissens* tilslutning ble sendt Justisdepartementet, at den subsidiære fengselsstraff helt skulde bortfalle.

Forslaget ble ikke godtatt, men de drøftelser som fulgte ledet til 2 lovendringer. Den ene var at straffelovens § 28 i tillegg til de tidligere bestemmelser om at en bot kunne tilstedes betalt avdragsvis eller opptjent i statens eller kommunens tjeneste, fikk en tilføyelse om at den også kunne bli pålagt tilbakeholdt i lønn. Den annen ble foretatt i drukkenskapslovens § 16 og gikk ut på at hvis straffelte i løpet av de siste 2 år ikke er ilagt straff etter samme lovs §§ 16, 17 og 19, skal den subsidiære fengselsstraff ikke fullbyrdes dersom straffelte ikke innen 2 år overtrer noen av de nevnte bestemmelser på ny. Mens pengestrafen således fortsatt blir ubetinget, blir den subsidiære fengselsstraff i disse tilfelle betinget med 2 års prøvetid.

Spørsmålet var senest oppe til behandling i denne forening på årsmøte 11. november 1938 hvor riksadvokat *Haakon Sund* holdt foredrag „Om bøtestraff og subsidiær frihetsstraff.“

Av de endringer i lovgivning og praksis som riksadvokaten her slo til lyd for er det bare en som er gjennomført og det er at grensene i straffelovens § 27 for laveste og høyeste bot nu er bortfalt ved lov av 16. juli 1946, slik at loven ikke hindrer en tilpasning av den i et hvert tilfelle riktige bot.

Den kritikk som ble reist i 1927 av Fengselsreformkomiteen og i 1938 av riksadvokat Sund over bruken og avsoningen av subsidiær fengselsstraff, er gyldig fremdeles.

Å gi et tallmessig helt korrekt bilde av tilstanden idag er ikke mulig fordi vår statistikk for forseelser, for bøtестraffer og for fullbyrdelse av subsidiær fengselsstraff, ikke er helt uttømmende.

En oppgave fra Statistisk Sentralbyrå for årene 1924, 25 og 26 viser at bøteleggelsenes antall dengang var ca. 10.000 høyere om året enn idag og at henholdsvis 19,3, 20,7 og 25,8 % av ilagte bøter i disse år ble avsonet med frihetsstraff.

Riksadvokat Sund uttaler at i 1936/37 ble ved Oslo politikammer ca. tredjeparten av bøkene avsonet med fengsel.

Av siste trykte kriminalstatistikk kan en tilnærmedesvis slutte at tallet på bøtестraffer i 1948, 49 og 50 var ca. 50.000, ca. 44.000 og ca. 40.000. Det finnes ikke noen oppgave over hvor mange av disse bøter som er avsonet, men Fengselsstyrets årbok for 1930 til 1950 som nu er i trykken, gir en del veiledning.

Antallet av innsettelse til bøksoning i krets- og hjelpefengsle-
ne var i de samme år 6.034, 6.557 og 5.911. Bak hver innsettelse kan imidlertid ligge både 1, 2, 3 og flere bøter. Ved Oslo kretsfengsel viser en statistikk utarbeidet for 1950 og 1951 at det bak hver innsettelse til bøksoning gjennomsnittlig lå 1,6 bøter. Brukes dette tall også som gjennomsnitt for landet som helhet og for alle 3 år, fremgår at ca. 20 % av alle bøter blir fortsatt avgjort ved fengselsstraff.

Fengselsstyrets statistikk gir oss også antall fangedager hvert år for bøksonere og det daglige middeltall for dem. Bortsett fra i de 4 krigsår 1941 til 1944 har det daglige middeltall for bøksonere i landets fengsler i de siste 25 år ligget mellom 210 og 250 fanger.

Tilsammen har altså bøksonere opptatt fangeplasser som tilsvare hele Botsfengslets kapasitet. Dette viser omfanget og betydningen av spørsmålet om bruk av subsidiær frihetsstraff for bøter.

Det kan også være grunn til å se på arten av den kriminalitet som bøtестrafen anvendes på og hvordan fullbyrdelsen av subsidiær frihetsstraff fordeler seg på de forskjellige slags lovover-
treddelser.

Etter kriminalstatistikken for 1949 og 1950 ble av ca. 3.400 avgjorte forbrytelsessaker i året ca. 475 eller omkring 15 % avgjort ved bøter.

For forseelser foreligger det ikke noen landsomfattende statistikk for hvordan ilagte bøter og fullbyrdelse av frihetsstraff for bøter fordeler seg på forskjellige slags lovover-
treddelser. I Oslo politikammers trykte årsberetninger derimot foreligger for dette embedsdistrikt en fordeling av vedtatte forelegg etter forskjellige straffe-
bud. Til sammenligning har jeg ved Oslo kretsfengsel latt

utarbeide en oversikt over hvordan avsonede bøter fordeler seg på forskjellige straffebestemmelser.

Direkte sammenlignbare vil ikke Oslo politikammer og Oslo kretsfengsels tall være. Her er mange feilkilder. Bøter kan bli avsonet i et annet år enn de er ilagt, men her vil skje en utjevning fra det ene år til det annet. Bøter ilagt ved Oslo politikammer vil i noen utstrekning bli fullbyrdet andre steder enn i Oslo, men på den annen side betjener Oslo kretsfengsel også andre politidistrikter, slik at feilkildene motvirker hinannen. Om sammenstillingen av tallene derfor ikke er absolutt riktig, bør den godtas som en pekepind for det rette forhold.

Etter Oslo politikammers statistikk for 1950 ble det vedtatt 224 forelegg etter straffelovens forseelsesdel. Regnes $\frac{1}{3}$ av ilagte bøter for forbrytelser å vedkomme Oslo blir det samlede antall bøter etter straffeloven 382. Det ble i samme år ved Oslo kretsfengsel avsonet 33 bøter etter straffeloven eller 8,6 %.

Etter politikammerets statistikk ble ilagt 9.014 bøter etter drukkenskapsloven. Det ble avsonet 2.749 bøter etter samme lov eller 30,6 % av ilagte bøter.

Det ble ilagt 474 bøter etter rusdrikkloven og avsonet 107, det vil si 22,8 %.

Det ble ilagt 286 bøter etter pris og rasjoneringsforskriftene og avsonet 22 eller 8 %.

Det ble ilagt 1.089 bøter etter motorvognloven og trafikkreglene og avsonet 4 bøter, det vil si 4 ‰ av ilagte bøter.

For andre lovovertrædelser ialt utgjorte foreleggsbøtene 427 og de avsonede bøter 22 eller 5,1 %.

Av det samlede antall avsonede bøter 2.940 falt 2.749 eller 93,8 % på forseelser etter drukkenskapsloven og av de gjenværende 6,2 % falt 3,6 % på forseelser etter rusdrikkloven alene.

For det påfølgende år 1951 falt av det samlede antall sonede bøter 3.322, 3.095 eller 90,6 % på forseelser etter drukkenskapsloven og av de gjenværende 9,4 % falt 4,1 % på forseelser etter rusdrikkloven alene.

Dette viser i hvor stor utstrekning fullbyrdelse av subsidiær frihetsstraff er et alkoholproblem.

Før jeg går videre og vurderer nødvendigheten av den subsidiære frihetsstraff som utholdes hos oss idag, kan det være grunn til å se på hvordan forholdene på dette område er i enkelte av våre naboland.

Det land som i første rekke påkaller interesse er *Sverige* som i 1930 årene reviderte sine regler både for fastsettelse av bøtenes størrelse og for deres inndrivelse.

Antallet af ilagte bøter i Sverige utgjorde i 1948, 1949 og 1950 henholdsvis 113.794, 153.514 og 163.621 bøter, altså 3 til 4 ganger våre tall, mens antall innsettelse av bøtefanger i året utgjorde

277, 275 og 391 eller bare omkring $\frac{1}{20}$ del av våre tall. Det daglige middeltall for bøtefanger var 25, 24 og 34 fanger eller ca. $\frac{1}{10}$ del av våre tall.

Før disse reformer i lovgivningen satte inn, lå antallet av avsonede bøter på 10—12 % av ilagte bøter eller på ca. $\frac{1}{2}$ parten av hva hos oss har vært vanlig.

Ved lov av 24. september 1931 ble fra 1. januar 1932 innført ordningen med dagsbøter for en del lovovertrедelser, for andre og særlig mindre forseelser brukes ikke dagsbotsystemet, men boten ilegges direkte i penger. Dagsbotsystemet går ut på at det ved illeggelse av bøter først skal fastsettes det antall dagsbøter som straffen etter lovovertrедelsens grovhet og lovovertrедerens personlighet bør utgjøre og så skal ut fra botlagtes inntektsforhold, formuesforhold m. v. fastsettes hva hver enkelt dagsbot for ham skal utgjøre i penger.

I 1932 kom en ny lovgivning om henstand og avbetaling av bøter innen bestemte tidsfrister.

Antallet av innsettelse til bøtesoning falt etter denne lovgivning jevnt nedover tross en samtidig betydelig økning i bøtenes antall og i 1937 og 1938 var antallet av innsettelse til bøtesoning nede i 3.5 % av antall ilagte bøter.

Det som imidlertid bragte bøtesonernes antall ned på det lavmål hvor det nu befinner seg i Sverige var lov av 9. april 1937 om verkstállighet av bøtestraff som trådte ikraft fra 1. januar 1939. Alt samme år falt antallet av innsettelse til bøtesoning fra 4.728 i 1938 til 815 i 1939 og fallet har senere fortsatt til det nu vanlig ligger omkring 300 innsettelse i året.

Etter loven av 1937 kan det gis henstand med betaling av bøter i 4 mndr. og innrømmes adgang til avdragsvis betaling over 1 år. I særskilte tilfelle kan fristene forlenges til 8 måneder for henstand og 2 år for avdragsbetaling. Bøtene kan også inndrives ved utpanting og trekkes i lønn.

Når boten ikke betales og ikke kan inndrives avgjør underretten etter begjæring av almän åklagare i egen sak spørsmålet om forandring til frihetsstraff.

Her kommer inn følgende regler:

1.a. De mindre bøtestraffer som ikke overstiger 5 dagsbøter eller kr. 25.— ilagt direkte i penger, skal ikke omgjøres til frihetsstraff. Er boten ilagt for flere lovovertrедelser eller foreligger flere uberiktigede bøter, forhøyes denne grense for forvandling til frihetsstraff til over 10 dagsbøter eller over 50 kroner hvor dagsbøter ikke brukes.

b. I disse bestemmelser er det latt den reservasjon at hvis omstendighetene gir grunn til å anta at unnlattelset av å betale bøtene skyldes „tredska eller uppenbar vårdslöshet“ eller at straffens

fullbyrdelse er nødvendig for botlagtes „tillrättaförende“ er det allikevel anledning til å forvandle bøtestraffen til frihetsstraff. Det samme gjelder om straffen er ilagt for drukkenskap og den botlagte i de siste 2 år 3 ganger eller flere er funnet skyldig i slik forseelse.

Oppstår det etter disse regler spørsmål om forvandlingsstraff for drukkenskapsforseelser skal „åklageren“ før saken bringes inn for domstolen anmelde forholdet til vedkommende edruelighetsnemnd (Nykterhetsnämnd). Leder denne anmeldelse til at botlagte innlegges i „allmän alkoholistanstalt“, bortfaller spørsmålet om forvandling av bøtene. Blir botlagte ikke besluttet innlagt i alkoholistanstalt eller lar edruelighetsnemnden ikke høre fra seg på 2 måneder, forfølges saken ved domstolen.

2. I saken om forvandlingsstraff for bøter, kan domstolen prøve om innfordringsmyndigheten har gjort hva som gjøres kan for å få bøtene betalt og den kan henvise saken til ny behandling av innfordringsmyndigheten både for spørsmål om henstand og om avbetaling og for tiltak for tvangsinnndrivelse.

3. Om bøtenes forvandling til fengselsstraff er det i loven trukket opp bestemte regler, hvorefter minste fengselsstraff blir 10 dager og høyeste forvandlingsstraff også ved flere bøter blir 90 dager.

Har botlagte gjort hva han kan for å betale bøtene, kan domstolen nedsette forvandlingsstraffen, om den finner særlig grunn til det, men ikke til lavere fengselsstraff enn 6 dager. Er den største del av boten betalt og det som gjenstår ringe, kan retten helt frita botlagte for fengselsstraffen.

4. Den fengselsstraff retten etter disse regler fastsetter har den anledning til å gi betinget etter lov om vilkårlig dom. Dette er bare utelukket hvor omstendighetene gir grunn til å anta at botlagte av „tredska eller uppenbar vårdsløshet“ har unnlatt å betale bøtene eller at straffullbyrdelse finnes nødvendig for hans „tillrättaförende“.

5. Har retten gitt beslutning for at fengselsstraff skal sones som forvandlingsstraff for bøter, kan beslutningen ikke endres ved betaling av bøtene og det er ingen anledning til å løse en bøtesoner ut av fengslet ved betaling.

I Danmark ble ved den nye straffelov av 1930 innført et dagsbotsystem for bøter etter straffeloven når bøtene ble idømt av eller vedtatt i retten. Retten fastsetter også samtidig forvandlingsstraffens størrelse. Hvor bøter ilegges av andre myndigheter, herunder av politiet, inneholder ikke bøteforlegget noen subsidiær frihetsstraff. Man har ikke villet tillegge politiet eller andre ikke-

judicielle myndigheter en skjønsmessig adgang til ileggelse av frihetsstraff. Kommer subsidiær frihetsstraff til anvendelse for disse bøter utregnes frihetsstraffen etter et skalasystem i straffeloven.

Politiet innfordrer bøtene og treffer også bestemmelse om at de skal avsones og dette spørsmål forelegges ikke retten i egen sak.

Bøtestraff anvendes i Danmark i meget stor utstrekning, i forhold til befolkningstallet ca. dobbelt så ofte som i Norge. Allikevel ble det i årene 1948, 1949 og 1950 ikke avsonet flere enn henholdsvis 5034, 5470 og 4633 bøter eller en avsoningsprosent på henholdsvis 3.3, 3.6 og 3.5 %, sammenlign hos oss ca. 20 %. Det daglige middeltall for bøtefanger i Danmark var i de samme år 133, 140 og 108 eller nærmere bare halvparten av vårt antall.

Utløsning på bøter som er påbegyndt avsonet kan skje som hos oss.

Den gjeldende ordning i Danmark med obligatorisk avsoning av bøter som ikke blir betalt, har vært sterkt kritisert, blandt andre af professor *Hurwitz*. Professor *Hurwitz* hevder at spørsmål om avsoning av bøter alltid bør bringes inn for domstolene, både fordi det er urimelig at forvandlingsstraff skal iverksettes uten nærmere prøvelse, og fordi frihetsstraff i det hele tatt ikke bør bringes i anvendelse uten en selvstendig vurdering av dens kriminalpolitiske hensiktsmessighet i det enkelte tilfelle.

Skal man vurdere vår bruk av subsidiær frihetsstraff ut fra de teorier bruken er grunnlagt med, må man si at teorien om den subsidiære frihetsstraff som tvangsmiddel ikke har ført frem når 20 % eller kanskje flere av ilagte bøter ikke blir betalt.

En rekke bøter betales alene ut fra det syn at botlagte ønsker å gjøre opp for seg, ønsker å oppfylle pålagte forpliktelser.

Andre bøter betales fordi man vet de kan tvangsinndrives, hva man ikke vil utsette seg for.

En del bøter — om vel ikke mange — blir tvangsinnndrevet.

Det antall betalte bøter som deretter blir igjen og er betalt av frykt for tvangsmidlet fengselsstraff, er kanskje ikke flere enn de som avsones.

Forsøker man å finne frem til hvorfor tvangsmidlet ikke har vært effektivt, særlig ved forseelser etter drukkenskapsloven og rusdrikkloven, kan det være naturlig først å se på bøtenes størrelse.

Blir bøtene så store at de er uoverkommelige å betale, hjelper intet tvangsmiddel. Det er også ved de 2 nevnte forseelsesgrupper at de fleste lovovertridere tilhører de økonomisk og sosialt dårligst stillede grupper av befolkningen. Boten skal her ikke bli så stor før den blir uoverkommelig.

Oslo politikammers årsberetninger inneholder også oppgaver over antall ilagte bøter i året og summen av ilagte bøtebeløp. Det

fremgår her at det gjennomsnittlige beløp for hver ilagt bot i 1948 var kr. 115.—, i 1949 kr. 110.— og i 1950 kr. 102.—, fallet har fortsatt i 1952 til kr. 75.—.

Med drukkenskapsforseelsenes dominerende stilling i statistikkene må det kunne hevdes at bøtene gjennomgående er for høye. Og høyest blir de gjerne for dem som bøtelegges hyppigst og som også oftest har dårligst betalingsevne. Blir drukkenskapsbøtene for den alminnelige mann opp til 100 og 200 kroner, hjelper det ikke om tvangsmidlet, den subsidiære fengselsstraff, settes til 20, 30, 45 og 60 dager som prøvet er. Det som i disse tilfelle faktisk skjer er en ileggelse av fengselsstraff ved forelegg.

Ved siden av botens størrelse er også de muligheter som gis for å betale den av betydning for om tvangsmidlet skal kunne virke.

De gjeldende regler for avdragsbetaling ligger så langt tilbake som i Kgl. res. av 3. desember 1904. Resolusjonen har ingen bestemmelse om henstand, og bestemmelsene om avdragsbetaling er så innskrenket at det ikke skal meget til før adgangen til avdragsbetaling bortfaller.

Reglene om opp tjening i statens eller kommunens tjeneste har aldri fått noen praktisk anvendelse.

Den adgang som ble innført i 1930 til å pålegge arbeidsgiver å tilbakeholde bøter i lønn, er forbausende lite anvendt.

Oslo politikammers bøtekontor opplyser at av ca. 15.000 bøter i året utferdiges trekkpålegg for 250 til 300 og praktisk talt utelukkende for sjøfolk i fart.

Årsaken til at folk på landjorden ikke trekkes, oppgis å være at siden skattetrekk og mulig bidragstrekk går foran bøtetrekk og alt trekk tilsammen ikke kan overstige $\frac{1}{2}$ av lønnen, så blir det ikke noe til bøtetrekkene.

Det synes urimelig at alle botlagte har skatte- og bidragstrekk på ca. 30 %, og det er mulig noe mere kunne gjøres her.

Det er forresten rart med den hensynsfullhet som vises ved å la skatte- og bidragstrekk gå foran bøter og ved å la botlagte beholde $\frac{2}{3}$ deler av lønnen, når resultatet kan bli at man setter botlagte i fengsel for å avsone boten. Da blir det under fengselstiden ingen trekk til skatten, intet til bidraget og intet til botlagte og familien. Alle var bedre tjent med en annen fordeling av lønnen så alle fikk noe og botlagte forble i arbeide.

Det burde bli spørsmål om en egen begrenset adgang til lønnstrekk for bøter, f. eks. inntil 10 % av lønnen uavhengig av annet trekk og økonomiske forpliktelser forøvrig.

1904 resolusjonens betingelser for avdragsbetaling er i dag for rigorøse, og de enkelte politidistrikter lempet vel i flere tilfelle på reglene. Men det er grunn til å tro at det kan gjøres mere enn i dag for å få bøter betalt.

Jeg kan til støtte for dette nevne at det ved 1767 innsettelse til bøtesoning i Oslo kretsfengsel i 1949/50 blev 508 av de innsatte eller 28,7 % utløst kortere eller lengere tid etter innsettelsen. For 1950/51 var de samme tall 1989 innsettelse, 708 utløsninger eller 35,5 % utløsninger.

Det er også et spørsmål om ikke bøter i noen utstrekning avgjøres ved frihetsstraff istedenfor betaling etter botlagtes eget valg og uten at mulighetene for tvangsinndrivelse undersøkes og prøves.

Etter den begrensede betydning den subsidiære fengselsstraff har hatt som tvangsmiddel, vil dens største betydning ha ligget i å være en forvandlingsstraff for de mange som har hatt vanskelig for å betale og de få som foretrekker fengselsstraff istedenfor å betale.

Dette utgangspunkt reiser spørsmål om det er nødvendig å opprettholde eller å opprettholde i samme utstrekning som i dag en forvandlingsstraff for bøter som ikke blir betalt.

Bøtestraffen regnes som en mildere straffeart enn frihetsstraff og at bøtestraff benyttes i det enkelte tilfelle er uttrykk for at lovovertrедelsen er vurdert som så ringe at fengselsstraff ikke er påkrevet. Gjør det da fengselsstraffen mere påkrevet at lovovertrедerens økonomiske stilling er slik at boten ikke kan betales? Er det nødvendig med en egen fattigmannsstraff hvor boten ikke fører frem?

Synet på straffen som en etisk nødvendig gjengjeldelse har vært sterkt på retur i dette århundrede, og kravet om en forvandlingsstraff kan ikke lenger opprettholdes som nødvendig forat enhver lovovertrедelse også skal få sin straff.

Spørsmålet må ved disse mindre forseelser i dag være om forvandlingsstraffen har noen betydning for den enkeltes tilpasning til et lovlydig liv og for den alminnelige lovlydighet.

For den enkeltes tilpasning til et lovlydig liv vil fullbyrdelsen av subsidiær frihetsstraff antas å ha liten betydning og alene kunne komme på tale i et fåtall tilfelle. For den hovedgruppe som i dag utholder subsidiær frihetsstraff, alkoholmisbrukerne, vil denne betydning være særlig liten. Frihetsstraffen øker ofte her bare de vanskeligheter de har fra før, ved at de vil miste sin bopel eller sin seng i herberget, ved at de blir tatt bort ifra sitt arbeide eller sin jobb i øyeblikket. Fullbyrdelse av korte frihetsstraffer er her ofte skikket til å holde botlagte på hans lave økonomiske og sosiale nivå og å hindre ham i å arbeide seg opp fra det.

For den alminnelige lovlydighet er det ikke bevisstheten om at noen utholder subsidiær frihetsstraff for bøter som er avgjørende, men at den enkelte vet at for ham blir det en bot og at det kan bli spørsmål om en fengselsstraff.

Det har stått for meg som litt av et paradoks i de siste år at ved Oslo politikammer nedlegger sivilavdelingen et betydelig arbeide i å rette opp viderekomne alkoholmisbrukere og avdelingen har også opprettet et eget sosialkontor for å hjelpe folk inn i ordnede forhold, mens ordenspolitiets bøteleggelser og den ofte omgående bøtesoning medvirker til å bringe folk ut av de ofte kanskje sparsomt ordnede forhold de har klart å komme inn i.

Jeg vil forøvrig få minne om det foredrag overlege *Johan Scharffenberg* holdt for et par år siden i denne forening om behandlingen av alkoholmisbrukere hvor han tok sterk avstand fra å bruke såvel direkte idømt fengselsstraff som subsidiær fengselsstraff ved drukkenskapsforseelser.

Også alkoholistforsorgskomiteen har i sin innstilling II av desember 1950 kommet med sterke innvendinger mot denne behandlingsform.

Det er i dag så mange ulemper ved og så liten formålstjenlighet i vår praksis med bruk av subsidiær frihetsstraff at man bør komme bort fra ordningen og med forbilde i det svenske system forsøke å finne frem til en ordning hvor bruken av forvandlingsstraff for bøter kan bringes ned til et minimum, samtidig som en subsidiær frihetsstraff for bøter opprettholdes i den utstrekning som er nødvendig for å sikre bøtenes betaling så langt hensynet til allminnelig lovlydighet krever det.

Den nyordning som bør komme vil jeg skissere således:

1. Beslutning om fullbyrdelse av fengselsstraff istedenfor bøter, skal tas på et senere tidspunkt enn bøteleggelsen hva enten denne skjer ved dom eller forelegg. Hermed vil alle bli sikret en betalingsfrist.

2. Beslutning om fullbyrdelse av fengselsstraff for bøter, skal treffes av en annen myndighet enn den som har med innfordringen av bøter å gjøre og helst av domstolen f. eks. forhørsretten.

Mot denne ordning har tidligere vært fremsatt 2 innvendinger, den ene er at domstolene vil bli overbebyrdet med arbeid og den andre at en politiembetsmann har like store forutsetninger for å treffe denne avgjørelse som en dommer.

Selvfølgelig vil det bety et merarbeid for domstolene, men ikke uoverkommelig om kanskje noen få måtte forsterkes. Forutsetningen er jo at antallet av forvandlinger til fengselsstraff vil gå betraktelig ned ved nyordningen.

- a. Det kunne gjøres som i Sverige ved at de minste bøter ikke blir gjenstand for forvandling uten i de tilfelle hvor politiet fant særlig grunn til å forelegge dem for retten fordi botlagte viste vrangvilje til å betale, gjorde seg skyldig i fortsatte straffbare forhold og lignende.

b. Et ytterligere tiltak var å gå videre med den forandring i drukkenskapslovens § 16 som ble foretatt i 1930 og her sette 3 bøteleggelser for drukkenskapsfirseelser over 2 år som betingelse for at fengselsstraff kan anvendes i mangel av betaling.

Når det gjelder subsidiær frihetsstraff for drukkenskapsbøter, vil jeg også nevne en annen ønskelig lovendring.

Blir en person idag satt i tvangsarbeidshus eller kuranstalt etter drukkenskapslovens § 18, bortfaller tidligere ilagt bøtestraff etter samme lovs § 16 og § 17. De fleste innleggelse i kuranstalt skjer imidlertid ikke etter drukkenskapsloven, men gjennom edruelighetsnemndene, de færreste som tvangsinnleggelse, de fleste som i formen frivillige innleggelse. Når innleggelse skjer i godkjent alkoholistanstalt er det like rimelig å la tidligere ilagte bøter for drukkenskapsfirseelser bortfalle hva enten innleggelsen skjer på det ene eller det annet formelle grunnlag.

Idag oppnås det samme i stor utstrekning ved hjelp av benådning. I 1952 ble av denne grunn bøter ettergitt eller gjort betinget ved benådning i 36 tilfelle og i 1953 ble det samme gjort i 20 tilfelle. Veien om benådning i statsråd er tungvint og koster arbeid som kunne spares, hvis det ble gitt en direkte lovhjemmel for at bøkene bortfalt.

c. Et tredje tiltak for å få antallet av forvandlingsbeslutninger ned var også som i Sverige å nekte utløsning på bøter etterat rettens beslutning for fullbyrdelse av fengselsstraff forelå. Det vilde gi et meget sterkt motiv for ikke å vise likegyldighet med eller utsette bøtebetalingen, når en visste at det ingen vei var tilbake etter at rettens beslutning om forvandlingsstraff forelå.

d. Domstolene måtte også hos oss ha adgang til å sende saken tilbake til innfordringsmyndighetene om den mente det kunne foretas mere enn skjedd for å få boten inndrevet. Dette vilde gi en utenforstående kontroll med innfordringen og en spore til å legge mere arbeid i inndrivelsen.

Til innvendingen om at en politiembetsmann kan ha like gode forutsetninger som forhørsdommeren for å treffe disse avgjørelser er å bemerke at idag treffer neppe i noe politidistrikt en embetsmann disse avgjørelser. I landdistriktene vil det være lensmannen eller lensmannsbetjenten som har boten til inndrivelse, som også i mangel av betaling beslutter botlagte fremstillet til avsoning. Ved politikamrene vil det være dels polititjenestemenn, dels kontorpersonale som treffer de samme avgjørelser. Disse vil nærmest bli rutinemessige og regnskapsmessige og være lite preget av kriminalpolitiske eller behandlingsmessige hensyn overfor den enkelte botlagte.

3. Når beslutningen om å fullbyrde fengselsstraff for bøter blir truffet senere enn bøteleggelsen og blir tillagt en domstol, kan det også åpnes adgang til å gi betinget fengselsstraff for en ubetinget bot. Det er en adgang som i Sverige benyttes i meget stor utstrekning. I årene 1948, 1949 og 1950 ble det gjort i henholdsvis 385, 428 og 436 tilfelle eller opp til $1\frac{1}{2}$ gang hyppigere enn retten besluttet forvandling til ubetinget fengselsstraff. Det bør også være en viss anledning for domstolen til — når den finner særlig grunn til det — å la enhver forvandlingsstraff til fengsel bortfalle.

4. Det vil være for tidskrevende og også av andre grunner uheldig om dommeren under behandlingen av spørsmålet om forvandlingsstraff skal utholdes for en bot, skal sette seg helt inn i saken så han ut fra lovovertrædelsens grovhet og lovovertræderens personlighet kan fastsette den riktige fengselsstraff. Han må derfor i selve bøteavgjørelsen, her få et holdepunkt å gå ut fra.

Et slikt holdepunkt gir ikke bøtebeløpets størrelse fordi det her som riktig er skal tas hensyn til botlagtes økonomiske evne. Den subsidiære frihetsstraff vil etter ordningen gå ut av bøteavgjørelsen og den gir heller ikke idag med de 2 samtidige teorier om forvandlingsstraff og tvangsmiddel noe pålitelig holdepunkt for lovovertrædelsens grovhet.

Det blir derfor nødvendig i bøteavgjørelsene å innføre en norm som skal være grunnlaget for den mulig senere nødvendige fastsettelse av forvandlingsstraff. Denne norm kan fastsettes på flere måter kanskje helst som dagsbøter. Dagsbøtene trenger ikke noen omhyggelig vurdering av dagens verdi for hver enkelt botlagt. Avgjørelsen av den enkelte dagsbots verdi må til slutt i alle tilfelle bero på et skjønn og det skulle forsåvidt ikke være noe i veien for som hittil å fastsette pengebotens størrelse etter et fritt skjønn, kanskje helst med noen større beskjedenhet overfor den alminnelige mann, så det kunne bli større sikkerhet for at boten kan betales uten vesentlig ulempe for botlagte og hans familie.

5. Det var ønskelig om domstolen i en viss utstrekning sto fritt i forhold til den i bøteavgjørelsen fastsatte norm (antall dagsbøter) ved forvandling av boten til fengselsstraff. Det vilde gi botlagte en usikkerhet om den fengselsstraff han måtte underkaste seg hvis boten ikke ble betalt og derfor gi ham et større motiv til å betale. På den annen side kan det tenkes tilfelle hvor en nedsettelse av straffens lengde vil være på sin plass, særlig hvor manglende betalingsevne godtgjøres.

6. Det bør videre komme med en bestemmelse om minste grense for det antall fengselsdager som må utholdes i mangel av betaling, f. eks. 10 dager. Også det vil øke fengselsstraffens betydning som tvangsmiddel.

Det er en dårlig husholdning med statens maktmidler å utporsjonere fengselsstraff i 1, 2, 3 eller 5 dager. Er forseelsen eller boten så ringe at en straff på fengsel i 10 dager er for urimelig å bruke, bør enhver fengselsstraff bortfalle.

Det er også spørsmål om en øvre grense for fengselsstraff bør komme på tale hvor flere bøter forvandles samtidig. Idag finnes ingen slik grense og det har forekommet at en mann i sammenheng har utholdt 7 måneders fengsel for bøter.

Knut Löken.

Finska domar i brottmål 1945—47.

Av e. o. justitierådet BERTEL SCHWINDT.

Såsom första översikt av kriminalrättsliga avgöranden av Finlands högsta domstol lämnas här en redogörelse för rättsfall under åren 1945—47. Begynnelseåret är valt i överensstämmelse med motsvarande danska översikt införd i denna tidskrift 1952 s. 263. I översikten hänvisas till redogörelser och meddelanden angående Högsta domstolens (HD) avgöranden, varvid redogörelserna betecknas med I samt meddelandena med II.

1. *Dödsstraff.* H, som skjutit ihjäl en chaufför samt omedelbart därefter frångått denne pengar o. d. samt några dagar senare genom slag mot huvudet likaså tagit en annan person avdaga och frångått denne pengar dömdes bl. a. för två fall av mord och rån, vardera förövade genom en handling, till dödsstraff. Därjämte förordnade HD att, ifall fråga om benådning väcktes, med verkställigheten av straffet skulle anstå till dess benådningsärendet var avgjort. Tvenne justitieråd hade velat införskaffa utredning om H:s sinnestillstånd förrän saken avgjordes (II 180/1946).

Detta dödsstraff verkställdes ej, och i Finland har sedan 1889-års strafflag trätt i kraft dödsstraff ej blivit i fredstid verkställt. Numera kan enligt 2. 12. 1949 given lag dödsstraff i fredstid ej ens ådömas.

Frågan om dödsstraffet har tidvis kommit upp bl. a. i dagspressen i Finland, vanligen i samband med något uppseendeväckande våldsdåd och röster höjts för ett återinförande av straffet i vår lagstiftning. Dock synes det knappast troligt, att de lagstiftande organen så snart skulle återinföra ett straff, som helt nyligen avskaffats.

2. *Arbetskoloni.* Enligt 24. 4. 1946 given lag kan ett omedelbart ådömt högst 1 års fängelsestraff eller ett förvandlingsstraff för bøter enligt förordnande av justitieministeriet verkställas i arbetskoloni.

Person, som avlägsnat sig från sådan öppen arbetskoloni, har ej dömts till straff för rymning, utan han kan av justitieministeriet för-